

Портна О. В.

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано деякі сучасні дискусійні аспекти фінансового потенціалу України. Розглянуто теоретико-практичні питання економічної природи та сутності фінансового потенціалу. Висвітлено підходи, що визначають повноту формування, об'єктивність оцінки та ефективність використання фінансового потенціалу. Розширено та більш деталізовано складові фінансового потенціалу країни. Запропоновано перспективи посилення й розвитку фінансових можливостей та фінансового потенціалу як основи економічної та фінансової безпеки країни.

Ключові слова: фінансовий потенціал країни, фінансова система, фінансові ресурси, структура

Бібл.: 8.

Портна Оксана Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки підприємств, Харківський інститут економіки ринкових відносин і менеджменту (вул. Маршала Батицького, 5, Харків, 61038, Україна)

Email: portna@biquir.net

УДК 336.13.051

Портная О. В.

ФИНАНСОВЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье проанализированы некоторые современные дискуссионные аспекты финансового потенциала Украины. Рассмотрены теоретико-практические вопросы экономической природы и сущности финансового потенциала. Освещены подходы, которые определяют полноту формирования, объективность оценки и эффективность использования финансового потенциала. Расширены и более детализированы составляющие финансового потенциала страны. Предложены перспективы усиления и развития финансовых возможностей и финансового потенциала как основы экономической и финансовой безопасности страны.

Ключевые слова: финансовый потенциал страны, финансовая система, финансовые ресурсы, структура

Библ.: 8.

Портная Оксана Валентиновна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики предприятий, Харьковский институт экономики рыночных отношений и менеджмента (ул. Маршала Батицкого, 5, Харьков, 61038, Украина)

Email: portna@biquir.net

UDC 336.13.051

Portnaya O. V.

FINANCIAL POTENTIAL OF UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

The article presents an analysis of some topical and disputable aspects of the financial potential of Ukraine. Theoretical and practical aspects of the nature of economics and the essence of the financial potential have been studied. The approaches which determine completeness of formation, objective estimation, and effectiveness of using the financial potential have been spotlighted. The constituent elements of the financial potential of Ukraine have been detailed and completed. The prospects of financial reinforcement and development as the base of Ukraine's economic security have been suggested.

Keywords: financial potential, financial system, financial resources, structure

Bibl.: 8.

Portnaya Oksana V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics of Enterprises, Kharkiv Institute of Economics of Market Relations and Management (vul. Marshala Batytskogo, 5, Kharkiv, 61038, Ukraine)

Email: portna@biquir.net

Вступ. Зараз приділяється велика увага стратегії економічного розвитку, одну з вирішальних ролей у якій мають відігравати фінансова система та фінансовий потенціал держави. Шлях ринкових реформ та розвиток наукової економічної думки привів до необхідності переосмислення й трансформації підходів до фінансового потенціалу України, що забезпечувало б найефективніше управління ним, а відповідно і підвищення стійкості всієї фінансової системи. Необхідність вирішення теоретико-практичних завдань управління фінансовим господарством активізує наукові розвідки з питань фінансового потенціалу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань розвитку та удосконалення фінансової системи України й різних складових фінансового потенціалу вивчали відомі українські вчені такі як В. М. Геєць, А. А. Гриценко, А. І. Даниленко, Л. В. Лисяк, Луніна І. О., І. О. Лютий, С. Львовичкін, В. М. Опарін, К. В. Павлюк, Ю. В. Пасічник, Д. В. Полозенко, В. Федосов, І. Я. Чугунов, С. С. Шумська,

С. І. Юрій та багато інших. Аналіз стану наукових розробок із вказаної проблеми у вітчизняній та зарубіжній літературі показує, що вченим та фахівцям належить вагомий теоретико-практичний доробок щодо вдосконалення фінансової системи в умовах суспільних трансформацій. Але фінансовий потенціал є категорією, визначення економічної природи якого викликає деякі розбіжності у науковців і залишається актуальним у сучасній економічній науці.

Мета статті. Визначити основні теоретико-практичні проблеми фінансового потенціалу країни. Запропонувати перспективи зміцнення та розвитку фінансового потенціалу України.

Виклад основного матеріалу. Нині фінансовий потенціал набуває все більшого значення: саме він визначатиме у найближчому майбутньому стан економіки держави, посідатиме одне із чільних місць серед державних пріоритетів, впливатиме на фінансову політику держав. Як зазначає О. Д. Гордей «Фінансова сфера є одним із провід-

них елементів економічної системи, яка здатна зменшити негативні прояви під час подолання економічних негараздів, стимулювати зростання економіки й досягнення вищого рівня суспільного добробуту» [1, с. 38]. Тобто фінансова складова є провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси стають «двигуном» будь-якої економічної системи.

Поняття «фінанси» і «потенціал» формують категорію «фінансовий потенціал». Потенціал, різні його аспекти та складові, методики визначення, оцінки досліджуються провідними науковими установами, розглядаються у великій кількості праць. Економічній природі й сутності фінансового потенціалу України в ринковій економіці на сьогодні не приділено належної уваги в науковій літературі, концептуальні підходи до засад його формування та функціонування, роль й місце в економіці й фінансах досліджені мало [2; 3]. Вважаємо, що фінансовий потенціал може розглядатися у декількох вимірах: по-перше, враховуючи забезпечувальну роль фінансів відносно економіки, у їх розумінні як однієї з вихідних основоположних і домінуючих складових, по-друге – як сукупність різних елементів та інституцій, по-третє – як організаційне та інструментальне наповнення функціонування [4–6]; по-четверте – як змістовне, структурне, кількісне та якісне наповнення; по-п'яте – як складну систему зв'язків та взаємовідносин; по-шосте – як індикатор життєздатності та розвитку. Визначення фінансового потенціалу країни запропонувала С. С. Шумська, що розуміє його як «сукупність фінансових ресурсів (що є у наявності та які можуть бути мобілізовані) усіх сфер та ланок фінансової системи, що утворюються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, а також коштів і ресурсів із джерел, які з різних причин є недоступними чи незадіяними в межах часового періоду розгляду, що в цілому характеризують фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни загалом.» [3, с. 59]. Як бачимо з наведеного визначення, мова йдеться тільки о джерелах, коштах і ресурсах формування фінансового потенціалу країни.

Як подальше зазначено С. С. Шумською «на основі статистичної інформації Держкомстату, Міністерства фінансів України та Національного банку України у процесі підготовки наукової доповіді «Фінансові механізми забезпечення економічного зростання» в Інституті економіки та прогнозування НАНУ (керівник авторського колективу член-кореспондент НАНУ А. І. Даниленко) було зроблено кількісну оцінку фінансового потенціалу України» [3, с. 60–62]. Відповідно до цієї оцінки в 2001 році фінансовий потенціал України склав 1092346 млн грн, у 2002 році – 1214426 млн грн, у 2003 році – 1428315 млн грн, у 2004 – 1756802 млн грн, у 2005 р. – 2163385 млн грн. З наведених даних бачимо, що за аналізований період фінансовий потенціал України щороку істотно зростає. Сукупний фінансовий потенціал України пропонується порівнювати з ВВП тому, що фінансовий потенціал формується в результаті розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту, а його наявність необхідна для здійснення процесу розширеного відтворення й задоволення соціально-економічних потреб суспільства, а отже, є передумовою

для створення валового внутрішнього продукту. За даними Державної служби статистики, валовий внутрішній продукт України (у фактичних цінах) за відповідний період склав: у 2001 р. – 204190 млн грн, 2002 р. – 225810 млн грн, 2003 р. – 267344 млн грн, 2004 р. – 345113 млн грн, 2005 р. – 441452 млн грн [7]. За розрахунками [3] фінансовий потенціал у співвідношенні до ВВП склав: у 2001 році – 5,35, у 2002 р. – 5,38, у 2003 р. – 5,34, у 2004 р. – 5,09, у 2005 р. – 5,09, що свідчить про значний запас фінансових можливостей, які виступають узагальнюючою характеристикою стану економіки країни.

Але поза увагою залишається аналіз чинників, що впливають на коливання фінансового потенціалу, поведінка основних макроекономічних та похідних показників, чітке визначення тих критеріїв, яким він повинен відповідати, форми виявлення, деталізація джерел створення, призначення, використання. З метою одержання достовірної інформації для здійснення повного та співставного аналізу фінансового потенціалу країни, рівня його розвитку й ефективності використання, кількісної оцінки та перспектив зростання, а також для вирішення питань, пов'язаних із розробкою фінансово-економічної політики країни потрібно розробити методологію розрахунків, з урахуванням всіх наведених чинників й складових.

Суттєві розбіжності виникають при визначенні складових, а отже й обсягів фінансового потенціалу країни. Інститутом економіки та прогнозування НАНУ та С. С. Шумською за основу структуризації фінансів, при оцінці фінансового потенціалу України за 2001–2005 роки, узяті суб'єкти фінансових відносин – державу, юридичних та фізичних осіб. Вважаємо за доцільне уточнити та доповнити існуючу структуру, розширюючи джерела та більш деталізуючи кошти і ресурси, які повинні враховуватися в фінансовому потенціалі. Тобто сьогодні фінансовий потенціал країни, на нашу думку, може включати [3, с. 60–62]:

- фінансові ресурси, що перебувають у розпорядженні органів державного управління;
- фінансові ресурси, що перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування;
- фінансові ресурси господарських підприємств, установ та організацій різних форм власності й видів діяльності (крім державних та комунальних підприємств, які враховані вище);
- фінансові ресурси населення;
- інші фінансові ресурси та їх розпорядники (ресурси світової фінансової системи, які надходять в українську економіку за різними каналами, тобто через портфельні інвестиції, прями інвестиції, інші інвестиції – торгові кредити, позики і кредити МВФ та МФО, фінансовий лізинг, та акумулюються у різних суб'єктів – держави, підприємств, населення);
- ресурси страхового ринку (куди віднесено сплачені статутні фонди страхових компаній та довірчих товариств сектору НБФУ, страхові резерви, сформовані в результаті діяльності страхових організацій, тобто резерви збитків, резерви незароблених премій, резерви із страхування життя);

- ресурси фінансового ринку (куди віднесено обсяги статутного капіталу комерційних банків БС);
- вартість природних ресурсів України (землі, економічно доступних запасів корисних копалин та інших ресурсів);
- зовнішні надходження від трудових мігрантів;
- емісійний дохід, який може бути отриманий у процесі нарощування пропозиції грошей за умови зміни монетарної політики Національного Банку України;
- вартість людського капіталу держави;
- вартість культурного потенціалу держави;
- обсяги відтоку капіталів та ресурсів, що обслуговують тіньовий оборот;
- іноземну готівку поза банками.

До складових фінансового потенціалу країни, на нашу думку, можна додати всі ресурси, що не ввійшли в зазначений перелік, але наявні та мають вартісну оцінку, чи таку, яку можна розрахувати. Складові фінансового потенціалу країни мають різний ступінь складності у формуванні, функціонуванні та використанні. Кожна з наведених вище складових має різні масштаби, різний рівень стабільності з позицій як обліку, так і взагалі отримання. В умовах значної кількості складових фінансового потенціалу країни можна констатувати його залежність від багатьох факторів як економічного так і неекономічного характеру, які треба досліджувати. Як бачимо, у функціонуванні категорії «фінансовий потенціал країни» знаходиться своє втілення рух багатьох фінансових категорій макро- й мікрорівня. Тож досліджувати проблеми фінансового потенціалу треба комплексно, враховуючи їх взаємозумовленість та взаємозалежність.

Фінансовий потенціал базується на здатності до оптимізації фінансової системи держави із залучення та використання фінансових ресурсів, тому, на нашу думку, його треба розглядати як капітал, що акумулюється та формує фінансову міцність країни. При цьому не слід забувати основну мету, яка полягає в ефективному використанні грошових коштів і отриманні економічної вигоди. Тож вирішення проблеми ефективного управління фінансовим потенціалом дасть змогу забезпечити збалансованість фінансових ресурсів у державі, визначити реальні, а не гіпотетичні, джерела фінансових ресурсів та пріоритети у фінансово-економічній політиці тощо. Тобто неабияке значення у формуванні та використанні фінансового потенціалу належить державі. Оскільки однією з головних функцій держави є створення сприятливого фінансово-економічного середовища, вона повинна застосовувати і відповідні фінансово-економічні засоби впливу. Таким чином набуває важливості аналіз взаємозв'язку й взаємообумовленості фінансового потенціалу країни та системи національних інтересів. Така ситуація ускладнює виявлення як єдиного методологічного підходу, так і зведення воедино всіх аспектів проблеми, які у підсумку можна було б виокремити у концепції фінансового потенціалу, що дозволило б вважати його важливим системоутворюючим елементом розвитку держави.

Проблеми фінансового потенціалу є системними: вони торкаються і зв'язують воедино регіони країни, гос-

подарюючих суб'єктів, населення, політику, економіку, фінанси тощо. Також на фінансовому потенціалі України не може не позначитися і глобалізація фінансових процесів, яка посилюється у світовому співтоваристві, відсутність загальнодержавної політики зміцнення фінансового потенціалу, не окресленість системоутворюючих компонентів його регулювання й контролю. Відчувається брак чіткої оцінки фінансового потенціалу України, усталеної системи індикаторів, які б сигналізували про негативний розвиток подій, не запроваджено моніторинг об'єктів з точки зору фінансового потенціалу, а також моделювання ситуацій та попередження негативних явищ.

Перспективним можна вважати розробку теоретико-практичних підходів до зміцнення фінансового потенціалу, які мають ґрунтуватися на об'єктивних закономірностях розвитку, визначенні мети і завдань всієї системи фінансового потенціалу, орієнтуватися на розробку і послідовне здійснення заходів щодо закріплення і розвитку позитивних процесів і подолання негативних тенденцій фінансового потенціалу. При цьому мають бути визначені найближчі і перспективні цілі фінансового потенціалу та механізми їх реалізації. Такі підходи мають включати: характеристику всіх складових фінансового потенціалу країни; визначення критеріїв і параметрів, які характеризують національні інтереси у всьому розмаїтті; формування інституційних перетворень і необхідних механізмів, що усувають або пом'якшують вплив факторів, що підривають фінансову стійкість (стабільність) особи, домашнього господарства, верств населення, господарюючих суб'єктів, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства в цілому; систему конкретних заходів, спрямованих на реалізацію намічених цілей, яка включає способи збільшення фінансових можливостей країни [8]. Методологічні підходи, методичний інструментарій повинні включати складові аналітичного, прогностичного, концептуального, програмного характеру, бути спрямовані на вирішення нагальних проблем фінансового потенціалу країни.

Таким чином, узагальнюючи проблеми, можна запропонувати теоретико-практичні перспективи фінансового потенціалу. У теоретичному плані – це вирішення важливої наукової проблеми щодо визначення теоретичних і організаційно-методологічних засад зміцнення системи фінансового потенціалу в Україні. Фінансовий потенціал слід розглядати як важливу складову розвитку країни, що безпосередньо впливає на всі сфери життєдіяльності громадян, господарюючих суб'єктів, регіонів, галузей господарського комплексу і держави в цілому. Дослідження фінансового потенціалу доцільно проводити з огляду на те, що він є складною багатоаспектною категорією, яка характеризується тісним взаємозв'язком і взаємообумовленістю його окремих складових. При вивченні основних системоутворюючих елементів системи фінансового потенціалу необхідно брати до уваги складність сучасної ситуації, яка полягає у тому, що на нарощування і оптимізацію фінансового потенціалу всіх учасників негативно впливає безліч об'єктивних і суб'єктивних чинників. Розробка теоретичних і організаційно-методологічних засад зміцнення

фінансового потенціалу має включати розкриття сутності і формулювання визначень категорії «фінансовий потенціал», а також його невід'ємних складових; обґрунтування принципів організації системи фінансового потенціалу. Оцінка рівня фінансового потенціалу має будуватися з урахуванням дотримання принципів адекватності оціночних параметрів сутності процесів, що є предметом аналізу; комплексності (врахування усіх факторів, що впливають на фінансовий потенціал); виділення головних елементів; послідовності оціночних заходів. Методологічні підходи до оцінки рівня фінансового потенціалу в цілому та його окремих складових повинні включати визначення критеріїв фінансового потенціалу, вибір певних показників (індикаторів), визначення їх порогових значень, моніторинг визначених показників, співставлення фактичних значень певних показників з пороговими значеннями, аналіз отриманих результатів, прогнозування найважливіших груп показників (індикаторів). Індикатори фінансового потенціалу мають відображати специфіку певного рівня, різних його складових (громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, галузі господарського комплексу, регіонів, банківської системи, держави тощо).

В аналітичному плані – це комплексний аналіз фактичного стану формування, функціонування та використання фінансового потенціалу. Ретельному аналізу має бути піддано виконання вимог, що висувуються до фінансового потенціалу, його спрямованість на захист інтересів громадян, господарюючих суб'єктів, регіонів, галузей господарського комплексу, держави; створення інформаційної бази для об'єктивного і всебічного моніторингу; наявність належної координації зусиль усіх суб'єктів фінансового потенціалу. Предметом комплексного аналізу повинні бути стан, тенденції, проблеми фінансового потенціалу. У ході аналізу необхідно виявляти дестабілізуючі фактори, наявність негативних тенденцій та існування невіршених проблем, з'ясувати.

У практичному плані – це розробка на підставі дослідження та порівняння стану, ефективності та тенденцій розвитку фінансового потенціалу, існуючих форм і методів державного регулювання національної економіки конкретних пропозицій щодо механізмів забезпечення оптимального рівня фінансового потенціалу. Для підвищення

фінансового потенціалу необхідно враховувати вплив зовнішніх факторів на процес його формування в Україні, завчасно виявляти зародження кризових явищ і вживати необхідні упереджувальні заходи щодо мінімізації їх негативного впливу; визначити чіткі кількісні орієнтири, а також конкретні шляхи реалізації зазначених орієнтирів; забезпечити поступовий перехід до цільових орієнтирів, що визначають динаміку якісних параметрів; забезпечити контроль за дотриманням основних параметрів; запровадити досконалу статистику; розробити систему оцінки ефективності використання фінансового потенціалу.

Висновки. Одержання позитивних результатів у вирішенні проблем фінансового потенціалу буде основою для досягнення високих стандартів життя населення, міжнародних рейтингів конкурентоспроможності країни, успішної інтеграції у світову фінансово-економічну спільноту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордей О. Д. Суспільний добробут в умовах інтеграційних процесів / О. Д. Гордей // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 38 – 43.
2. Чуницька І. І. Фінансові ресурси як базис формування фінансового потенціалу // Економіка та держава. – 2007. – № 5. – С. 29 – 31.
3. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64.
4. Федосов В. М., Опарін В. М., Львовчкін С. В. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку // Фінанси України. – 2008. – № 12. С. 3 – 21.
5. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Моногр. / За наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.
6. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): Моногр. – 2 – ге вид. – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.
8. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню д-ра екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. І. Барановський; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2000. – 36 с.